

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

Факультет митної справи, матеріалів та технологій

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»**

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ
В РЕГІОНІ, ЯК ЧИННИК ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Туризм»
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ТР41

_____ **АНДРУСИК Тетяна
Анатоліївна**
(підпис)

Керівник:
_____ к.пед.н., доц. ЗУБЕХІНА Т.В.
(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.
Гарант освітньої програми:
к. е. наук, доцент ДАЩУК Ю.Є.

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *митної справи, матеріалів та технологій*

Кафедра *туризму та готельно-ресторанної справи*

Ступінь вищої освіти: *бакалавр*

Галузь знань: *24 Сфера обслуговування*

Спеціальність: *242 Туризм*

Освітня програма: *Туризм*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Л.Ю. МАТВІЙЧУК

«___» _____ 2025 р.

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

АНДРУСИК Тетяні Анатоліївні

1. Тема кваліфікаційної роботи *Перспективи розвитку музейного туризму в регіоні, як чинник повоєнного відновлення України.*

Керівник роботи: к.пед.н., доц. ЗУБЕХІНА Т.В.

затверджені наказом вищого навчального закладу № 2/01-02 від 02.01.2025.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи – 01.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти України щодо розвитку туризму, статистичні матеріали Державної служби статистики України, міждержавні та національні стандарти туризму, наукова та практична туристична література.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретичні засади розвитку музейного туризму

Розділ 2. Стан та проблеми розвитку музейного туризму в Україні

Розділ 3. Перспективи розвитку музейного туризму як чинника повоєнного відновлення.

5. Перелік графічного матеріалу:

Класифікація музейного туризму. Мережа музейних закладів в Україні.

Музеї на території України в період з 2021-2022р.Втрати під час війни. Музеї і заповідники України, що зберігають державну частину Музейного фонду України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Розділ 1. Теоретичні засади розвитку музейного туризму</i>	доц. Зубехіна Т.В.		
<i>Розділ 2. Стан та проблеми розвитку музейного туризму в Україні</i>	доц. Зубехіна Т.В.		
<i>Розділ 3. Перспективи розвитку музейного туризму як чинника повоєнного відновлення</i>	доц. Зубехіна Т.В.		
<i>Висновки</i>	доц. Зубехіна Т.В.		
<i>Нормоконтроль</i>	доц. Дащук Ю.Є.		

7. Дата видачі завдання «02» січня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування вибору теми кваліфікаційної роботи</i>	до 01.12.2024 р.	
2.	<i>Огляд літератури та досліджування проблеми для написання кваліфікаційної роботи</i>	20.01.2025 р.	
3.	<i>Написання теоретичної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.02. 2025 р.	
4.	<i>Написання аналітичної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.03. 2025 р.	
5.	<i>Написання проектної частини кваліфікаційної роботи</i>	20.04. 2025 р.	
6.	<i>Висновки</i>	01.05. 2025 р.	
7.	<i>Формування і організація списку використаних джерел</i>	10.05. 2025 р.	
8	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра</i>	20.05. 2025 р.	
9	<i>Нормоконтроль</i>	21.05. 2025 р.	
10	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 30.05. 2025 р.	
11	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	01.06.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ Андрусик Т.А.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ Зубехіна Т.В.

АНОТАЦІЯ

Андрусик Т.А. Перспективи розвитку музейного туризму в регіоні, як чинник повоєнного відновлення України – На правах рукопису. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня, ОПП «Туризм», за спеціальності 242 Туризм, галузі знань 24 Сфера обслуговування – Луцький національний технічний університет, кафедра туризму та готельно-ресторанної справи. – Луцьк, 2025. – 56 с., список джерел з 51 найменувань.

Дослідження присвячене комплексному аналізу музейного туризму як важливого чинника культурного та економічного розвитку регіонів, зокрема в умовах викликів сьогодення. У роботі розкрито сутність, функції та різноманітні класифікації музейного туризму, що дає змогу глибше зрозуміти його специфіку та потенціал. Проаналізовано історичні етапи становлення музейної справи в Україні та оцінено сучасний стан музейної інфраструктури, виявивши її сильні та слабкі сторони.

Особливу увагу приділено проблемам, з якими зіткнулися музеї та музейний туризм в період воєнного стану, та їхньому впливу на галузь. На прикладі Волинського регіону проведено аналіз туристичного потенціалу місцевих музеїв. Визначено та обґрунтовано інноваційні підходи та напрями для розвитку та ефективного просування музейного туризму. Надано практичні рекомендації щодо використання музейного туризму як інструменту післявоєнного відновлення регіону, підкреслюючи його роль у збереженні спадщини та стимулюванні туристичної активності.

Ключові слова: туризм, музейний туризм, цифровізація, повоєнне відновлення.

ABSTRACT

Andrusyk T.A. Prospects for the development of museum tourism in the region, as a factor of the post-war recovery of Ukraine – In the form of a manuscript. Qualification work of the first (bachelor's) level, OPP "Tourism", in the specialty 242 Tourism, fields of knowledge 24 Service sphere – Lutsk National Technical University, Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business. – Lutsk, 2025. – 55 p., list of sources from 51 titles.

The study is devoted to a comprehensive analysis of museum tourism as an important factor of cultural and economic development of regions, in particular in the context of today's challenges. The work reveals the essence, functions and various classifications of museum tourism, which allows for a deeper understanding of its specifics and potential. The historical stages of the formation of museum business in Ukraine are analyzed and the current state of museum infrastructure is assessed, identifying its strengths and weaknesses.

Particular attention is paid to the problems faced by museums and museum tourism during martial law and their impact on the industry. Using the example of the Volyn region, an analysis of the tourism potential of local museums was conducted. Innovative approaches and directions for the development and effective promotion of museum tourism were identified and substantiated. Practical recommendations are provided on the use of museum tourism as a tool for the post-war recovery of the region, emphasizing its role in preserving heritage and stimulating tourist activity.

Keywords: tourism, museum tourism, digitalization, post-war recovery.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ	10
1.1. Сутність поняття музейного туризму, його класифікація	10
1.2. Історичні аспекти розвитку музейної справи в Україні	17
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	25
2.1. Проблеми функціонування музеїв у період війни та їх вплив на туризм	25
2.2. Туристичний потенціал музеїв у Волинській області	32
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИКА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	38
3.1. Інноваційні підходи до просування музейного туризму (цифровізація, інтерактивність, співпраця з громадами)	38
3.2. Рекомендації щодо розвитку музейного туризму в регіоні в контексті післявоєнної відбудови	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	49
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Актуальність теми. Музеї відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні та популяризації культурної і природної спадщини людства. Це ефективний інструмент культурного діалогу між поколіннями та народами різних країн. Музеї дозволяють корисно, змістовно і цікаво провести вільний час, сприяють зростанню рівня освіти і духовності широких верств населення. Музеї є ваговою складовою ресурсного потенціалу туризму. Глобальний етичний кодекс туризму, прийнятий на Генеральній Асамблеї Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) у 1999 р., проголошує: «Туризм – сфера, що використовує культурну спадщину людства і вносить свій внесок у її збагачення». тема розвитку музейного туризму в українських регіонах сьогодні набуває надзвичайної актуальності, особливо в контексті повномасштабної війни та подальшого повоєнного відновлення. Культурна спадщина та музейні установи, які є її невід’ємною частиною, зазнають значних втрат та руйнувань. Водночас, саме культура і спільне минуле є потужним фундаментом для збереження національної ідентичності, психологічної реабілітації суспільства та відбудови країни.

Незважаючи на виклики війни, регіони України, зокрема Волинь з її багатою історичною спадщиною та мережею музеїв, мають значні перспективи для розвитку музейного туризму як важливого чинника повоєнної відбудови. Розвиток музейного туризму в регіонах України в умовах повоєнної відбудови є багатограним процесом, що вимагає комплексного підходу, координації зусиль різних зацікавлених сторін та значних інвестицій. Проте, його успішна реалізація має потенціал стати потужним каталізатором для економічного зростання, соціальної згуртованості та культурного відродження країни.

Об’єкт дослідження – музейний туризм як форма культурного туризму в Україні.

Предметом дослідження є стан, проблеми та перспективи розвитку музейного туризму в Україні та Волинському регіоні в умовах повоєнної відбудови.

Мета та завдання роботи. Метою даної роботи є визначити перспективи розвитку музейного туризму в Україні, зокрема у Волинському регіоні, як важливого чинника повоєнного відновлення країни, а також обґрунтувати шляхи підвищення ефективності використання музейного потенціалу для соціально-економічного та культурного розвитку територій.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені наступні *завдання*:

- розкрити сутність, функції та класифікацію музейного туризму;
- проаналізувати історичні аспекти становлення музейної справи в Україні;
- оцінити сучасний стан музейної інфраструктури в Україні;
- виявити основні проблеми функціонування музеїв у період воєнного стану та їхній вплив на туристичну діяльність;
- провести аналіз туристичного потенціалу музеїв Волинського регіону;
- визначити інноваційні підходи до розвитку та просування музейного туризму;
- надати рекомендації щодо ефективного використання музейного туризму для післявоєнного відновлення регіону.

Методи дослідження. Були використані наступні методи: порівняльний аналіз – при порівнянні звіту з даними попереднього року, а також при порівнянні показників України з показниками регіону, графічний – при вивченні динаміки і структурних змін економічних показників, розрахунково-конструктивний – при прогнозуванні внутрішніх туристичних потоків, розрахунково-конструктивний – при прогнозуванні внутрішніх туристичних потоків, абстрактно-логічні – для демонстрації пропозицій і заходів щодо формування стратегій розвитку сільського туризму. Інформаційною інфраструктурою були роботи вітчизняних та зарубіжних науковців,

статистичні матеріали Державної служби статистики України, законодавство та підзаконні акти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у внесенні оригінального внеску в розуміння поточного стану, проблем та перспектив розвитку музейного туризму в Україні в безпрецедентних умовах воєнного часу та окресленні шляхів його використання для післявоєнного відновлення, зокрема на регіональному рівні.

Практичне значення отриманих результатів. Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані теоретико-методологічні положення, науково-практичні рекомендації та висновки можуть бути використані для формування та реалізації регіональних програм розвитку музейного туризму.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були обговорені та представлені на конференції Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти (16 – 17 квітня 2025 року). Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2025р.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота містить 14 рисунків, 10 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Поняття музейного туризму: сутність, функції, класифікація

Туристична сфера охоплює широкий спектр діяльності, що полягає у наданні різноманітних послуг для подорожуючих. Ці послуги відрізняються великою варіативністю, зумовленою тематикою турів, якістю та характером сервісу, часопросторовими параметрами їх надання, а також специфікою контингенту клієнтів. До ключових елементів туристичного обслуговування належать послуги з розміщення, харчування, транспортування, інформаційного забезпечення та реклами для туристів. Крім того, ця галузь включає цілий спектр пропозицій від освітніх, культурних, спортивних, побутових та розважальних закладів, спрямованих на задоволення різноманітних потреб мандрівників.

Окремої уваги в контексті обслуговування туристів заслуговують традиційні інституції культури, такі як музеї. Згідно з українським законодавством («Про музеї і музейну справу» від 1999 року), музеї визначаються як культурно-освітні та науково-дослідні центри, головною метою яких є вивчення, збереження та актуалізація пам'яток природи, матеріальної та духовної спадщини, а також залучення громадян до скарбів національної та світової історико-культурної спадщини [7].

У міжнародній практиці поширене визначення, розроблене Міжнародною радою музеїв (ICOM) та зафіксоване в її статуті у 1974 році. З урахуванням пізніших змін 1995 року, музей постає як постійна неприбуткова організація, що служить інтересам суспільства та сприяє його розвитку. Будучи відкритою для широкого загалу, вона займається комплексом дій, включаючи збереження, дослідження, експонування та популяризацію матеріальних свідчень про людство та його оточення в наукових, освітніх та рекреаційних цілях.

Музейний туризм є особливою формою подорожей, сутність якої полягає в експлуатації туристичного потенціалу музейних закладів та прилеглих до них територій з метою освіти, навчання, інформування, виховання, розваги, популяризації (включаючи пропаганду), оздоровлення та екологічної просвіти. Взаємодія між музеями та туристичною галуззю базується на формуванні складної мережі історико-культурних, суспільно-цивілізаційних, господарсько-економічних, техніко-технологічних, креативно-мистецьких та природно-екологічних зв'язків між окремими елементами певних територіально-соціальних утворень. Розвиток цих взаємодій підтримується акумульованою в музеях природною та культурною спадщиною, яка виступає рушійною силою туристичного розвитку окремих регіонів [2].

Перед організаторами музейного туризму постає низка специфічних завдань: визначення унікальної туристичної ніші музею, забезпечення стабільного потоку відвідувачів, розробка туристичних програм та маршрутів, створення ефективних рекламних матеріалів, пошук нових джерел фінансування. Нерідко можна зустріти думку, що музейний туризм займається створенням та реалізацією різноманітних туристичних продуктів, що мають музейну специфіку. До них належать організація мандрівок та екскурсій, формування експозицій, видання та продаж освітньої та культурно-просвітницької літератури, сувенірів та пам'ятних предметів, виготовлення макетів та копій музейних експонатів і колекційних предметів. Цей туристичний напрямок є відносно новим. У країнах Західної Європи та Північної Америки музейний туризм активно розвивався з середини 1970-х років ХХ століття, що було пов'язано з відкриттям приватних музеїв та колекцій і значною комерціалізацією музейних послуг. Після здобуття Україною незалежності у 1991 році ці тенденції стали актуальними і для нашої держави, зумовлені трансформацією системи державного забезпечення музейних установ, розвитком принципів самоокупності, пошуком альтернативних джерел фінансування, включаючи залучення до туристичної діяльності.

Отже, музейний туризм не є традиційним видом діяльності для музеїв. В Україні його становлення припало на період, коли музейні заклади активно шукали нові шляхи розвитку та додаткові (переважно комерційні) джерела надходжень, зокрема через організацію туристичної діяльності на власній базі. Це особливо стосувалося регіональних та місцевих музеїв, які знаходилися поза межами популярних туристичних маршрутів і не входили до обов'язкової програми відвідування різних туристичних груп. Лише великі, загальновідомі музеї державного рівня мали можливість у той час успішно вдосконалювати методи прийому туристів, освоювати сучасні маркетингові, інформаційні та інші технології. Натомість місцеві та регіональні музеї не мали чіткої комерційної стратегії розвитку, кількість їх відвідувачів різко скорочувалася, фонди старіли та зменшувалися, а дохідна частина бюджету скорочувалася. Обираючи власну стратегію виживання та розвитку, такі музеї намагалися підвищити свою привабливість для туристичних компаній та індивідуальних туристів, інтегруватися до існуючих туристичних маршрутів або розробляти нові, опановувати інноваційні туристичні технології та змінювати застарілі консервативні «музейні» підходи. [15]

Відповідно до законодавства України, а саме Закону «Про музеї та музейну справу», музей визначається як науково-дослідний та культурно-освітній осередок, створений з метою вивчення, забезпечення збереження, практичного застосування та популяризації музейних експонатів і зібрань, що мають наукову та освітню цінність, а також для залучення громадян до скарбів національної та світової культурної спадщини.

Глумачний словник української мови подає таке розуміння музею: це будівля або заклад, де акумулюються та демонструються твори образотворчого мистецтва, а також унікальні чи автентичні предмети, що відображають еволюцію культури та природи.

Міжнародна рада музеїв (ICOM) пропонує наступну дефініцію: музей є некомерційною, стаціонарною інституцією, яка служить інтересам суспільства та сприяє його прогресу. Відкрита для публіки, вона займається

збором, консервацією, дослідженням, трансляцією та експонуванням матеріальної та нематеріальної спадщини людства і його довкілля з навчальною, освітньою та розважальною метою [27].

Аналізуючи наукові дослідження в цій сфері, можна узагальнити, що музей являє собою установу, де зосереджені духовні та матеріальні культурно-історичні цінності, які демонструються суспільству задля його виховання та просвіти, прилучення до світової культурної та природної спадщини, що формувалася зусиллями всього людства протягом історії.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «музейний туризм»

№	Автор / Джерело	Визначення
1	Всесвітня туристична організація (UNWTO)	Форма культурного туризму, що передбачає відвідування музеїв з метою ознайомлення з історією, мистецтвом, наукою, культурною спадщиною регіону.
2	Д. Узаков	Різновид тематичного туризму, головною метою якого є відвідування музеїв та інших виставкових закладів з пізнавальною або дослідницькою метою.
3	В. Федорченко, Н. Мальцева	Туристична діяльність, що передбачає подорожі до об'єктів музейної інфраструктури задля культурного збагачення, відпочинку та освіти.
4	І. Чернецький	Напрямок туризму, що ґрунтується на зацікавленості туристів у музейних експозиціях, історичних пам'ятках, культурних та мистецьких об'єктах.
5	М. Підлісецький	Складова культурного туризму, що передбачає відвідування музеїв з метою ознайомлення з історією, мистецтвом, наукою та культурною спадщиною регіону.
6	О. Гаврилюк	Вид туризму, що передбачає відвідування музеїв з метою пізнання, освіти та культурного збагачення.
7	Л. Коваль	Форма культурного туризму, що включає відвідування музеїв з метою ознайомлення з культурною спадщиною та історією.
8	Закон України «Про туризм»	Хоча прямого визначення «музейного туризму» закон не дає, однак визнає культурно-пізнавальний туризм, частиною якого є відвідування музеїв.
9	А. В. Романчук	Музейний туризм – це соціокультурний феномен, що охоплює вивчення музеїв як інституцій, їх комунікаційної функції, нових форм взаємодії з відвідувачами (віртуальна реальність, квести, кейси), і тісно інтегрується в креативний, оздоровчий та освітній простір сучасної цивілізації.

Джерело: (розроблено автором на основі [1, 5, 9, 11, 14])

Українське законодавство, зокрема Закон «Про музеї та музейну справу», надає розширене визначення поняття «музейна справа», трактуючи її як особливий вид наукової та культурно-освітньої діяльності. Ця діяльність охоплює комплектування фондів, забезпечення їх зберігання та охорони, використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, включаючи їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове дослідження, експонування та популяризацію.

Після аналізу різноманітних підходів до визначення поняття «*музейний туризм*» можна дійти висновку, що це складне і багатофункціональне явище, яке поєднує у собі елементи культурного, освітнього, пізнавального та навіть рекреаційного туризму. Його характер визначається не лише змістом музейної експозиції, а й способом взаємодії туриста з культурною спадщиною, технологіями представлення, рівнем організації подорожі тощо [11].

Музейний туризм, як одна з форм культурно-пізнавального туризму, вирізняється своєю багатофункціональністю та глибоким соціокультурним змістом. Він охоплює не лише процес відвідування музеїв, а й активну участь у збереженні, інтерпретації та поширенні культурної спадщини. Завдяки своїй природі музейний туризм виконує низку важливих функцій, що виходять далеко за межі дозвілля чи традиційного екскурсійного обслуговування. Ці функції визначають його роль як у формуванні особистості, так і в розвитку територіальних громад, економіки та суспільства в цілому. Розглянемо основні функції музейного туризму, які забезпечують його цінність у сучасному соціокультурному просторі (Таблиця 1.2).

У зв'язку з багатовимірністю цього явища, доцільно розглянути класифікацію музейного туризму за низкою критеріїв (рис. 1). Це дозволить чіткіше окреслити його структуру, виявити особливості різних форм прояву та сформувати системний підхід до організації музейного туризму в умовах сучасних викликів, зокрема повоєнної відбудови України.

Таблиця 1.2 – Функції музейного туризму

Функція	Суть
Освітня	Забезпечує здобуття нових знань, розширює кругозір, сприяє неформальному навчанню
Пізнавальна	Дозволяє туристам ознайомитися з історією, культурою, мистецтвом, наукою
Культурна	Сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини, формує національну ідентичність
Соціальна	Сприяє соціалізації, міжкультурному діалогу, зміцненню громадської згуртованості
Рекреаційна	Забезпечує відпочинок, емоційне розвантаження, зниження стресу
Економічна	Стимулює розвиток туристичної інфраструктури, створює робочі місця, наповнює бюджети
Комунікативна	Формує діалог між минулим і сучасністю, між музеєм і суспільством
Меморіальна	Вшановує пам'ять про важливі події та осіб, сприяє збереженню історичної пам'яті
Інноваційна	Сприяє впровадженню сучасних технологій (VR/AR, цифрові виставки) в музейній сфері
Інтеграційна	Сприяє міжнародному співробітництву та входженню у глобальний туристичний простір

Джерело: розроблено автором

Музейний туризм є важливою складовою культурного туризму, що передбачає відвідування музеїв з пізнавальною, освітньою, дослідницькою або рекреаційною метою. Класифікація музейного туризму може здійснюватися за різними критеріями, відображаючи багатогранність цього виду туристичної діяльності. Ці класифікації можуть комбінуватися, оскільки один і той же туристичний візит може підпадати під декілька категорій (наприклад, груповий пізнавальний історичний музейний туризм на регіональному рівні). Розуміння різних видів музейного туризму є важливим для розробки туристичних маршрутів, формування пропозицій та задоволення потреб різних категорій туристів [19].

Класифікація музейного туризму дозволяє краще зрозуміти його різноманіття та специфіку, що є важливим для ефективного розвитку туристичної інфраструктури та формування привабливих пропозицій для відвідувачів. Вона допомагає враховувати різні аспекти – від тематики музеїв до мотивації туристів, сприяючи задоволенню широкого спектра запитів у сфері культурно-пізнавального дозвілля (рис. 1.1.).

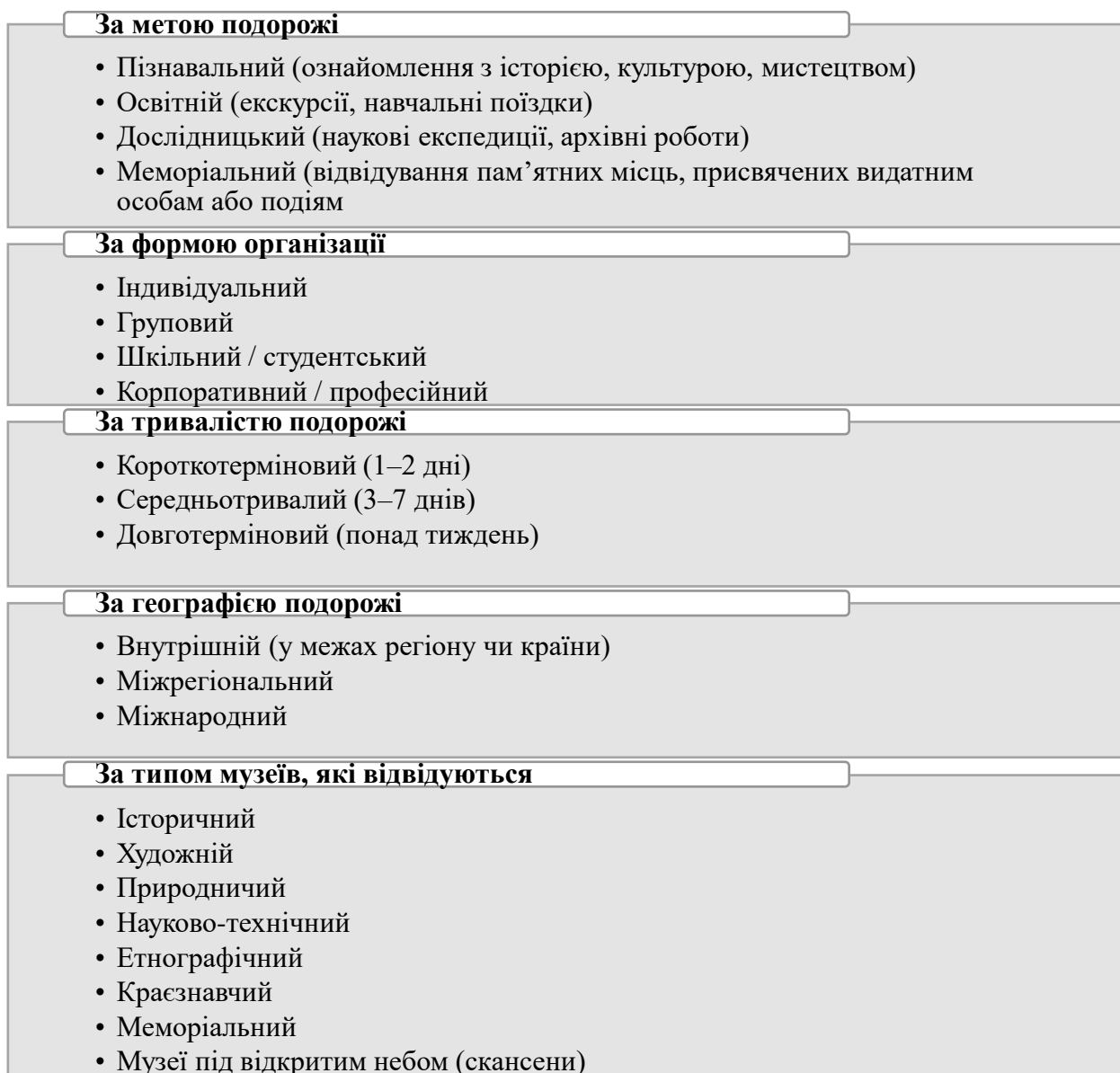

Рисунок 1.1. Класифікація музейного туризму

Джерело: розроблено автором

Таким чином, класифікація музейного туризму відображає його багатогранність і здатність адаптуватися до потреб різних категорій відвідувачів. Вона охоплює як традиційні, так і інноваційні форми подорожей до музеїв, враховуючи мету візиту, тривалість, форму організації, тип музею та цільову аудиторію. Такий підхід дозволяє не лише ефективно планувати туристичну діяльність, а й сприяти популяризації музеїв як осередків збереження культурної спадщини та джерела пізнання. З огляду на сучасні виклики, зокрема, необхідність післявоєнного відновлення – гнучке і цільове

використання різних видів музейного туризму стає важливим інструментом регіонального розвитку, культурної інтеграції та формування нової туристичної політики України.

1.2. Історичні аспекти розвитку музейної справи в Україні

Витоки музейної справи на теренах сучасної України сягають періоду Київської Русі. У той час зародження колекціонування як основи майбутніх музейних зібрань простежується серед представників заможної верстви, передусім дворянства. Вони накопичували старожитності, коштовності, витвори мистецтва та інші цінності. Ця практика не була винятково прерогативою князів; боярство, воєначальники та церковні діячі також формували власні зібрання.

Важливу роль у збереженні культурних цінностей та розвитку освіти й культури відігравали храми Київської Русі, які фактично функціонували як архіви та своєрідні попередники музеїв. У цих установах відбувалися значущі релігійні церемонії, велося літописання, здійснювався переклад літератури та засновувалися освітні заклади. Основою їхніх фондів слугували зібрання важливих документів, цінних пожертв, ікон, а також золотого та срібного богослужбового начиння.

Виняткові скарби, зокрема славнозвісна бібліотека Ярослава Мудрого, що в добу Давньої Русі вважалися унікальними надбаннями, зберігалися у Києво-Печерській Лаврі, Софійському соборі в Києві, а також у низці інших церков та колегіумів, розташованих у таких містах, як Чернігів, Острог, Луцьк, Львів, Шумськ, Галич та Іскоростень. На жаль, значна частина цих безцінних реліквій не збереглася до наших днів. Наразі залишки давніх колекцій можна побачити лише в окремих установах, зокрема у музеях Києво-Печерської Лаври, Національному музеї історії України в Києві, Одеському археологічному музеї, а також у деяких регіональних зібраннях [23].

Практика колекціонування у цей історичний період відіграла ключову роль у формуванні підґрунтя для музейної галузі. Вона сприяла концентрації цінних артефактів у певних місцях, які згодом стали свідченнями історичного поступу суспільства. Чимало українських та кримських старожитностей та скарбів опинилися у приватних колекціях на землях польсько-литовської держави. Згодом ці приватні зібрання лягли в основу перших музейних експозицій. Прообрази сучасних музеїв почали з'являтися лише у другій половині XV століття, а їх подальший розвиток припав на XVI та XVII століття.

Заможні особи виділяли спеціальні приміщення для зберігання, каталогізації та демонстрації реліквій, коштовностей та антикваріату, таким чином створюючи передумови для майбутніх музейних інституцій. Як наслідок, на території України, що перебувала під владою різних імперій, власна мережа музейних закладів почала формуватися лише на початку XIX століття.

Інтенсивний розвиток музейної справи на українських землях спостерігається у XIX – на початку XX століття. Саме у XIX столітті виникають музейні установи різного профілю. Найактивніше цей процес відбувався у містах, а також у регіонах Північного Причорномор'я, що переживали період стрімкого освоєння, заселення та економічного піднесення. Зокрема, у 1834-1840 роках при Імператорському університеті Святого князя Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) було засновано низку музеїв природничого та історичного спрямування (географо-етнографічні, ботанічні, мінералогічні). Також з'явилися археологічні музеї у Миколаєві (1806 р.), Феодосії (1811 р.), Одесі (1825 р.), Керчі (1826 р.). Значний економічний розвиток України стимулював проведення сільськогосподарських та промислових виставок, частина з яких згодом також отримала статус музеїв (в Одесі та інших південних містах). Зростання інтересу до вітчизняної історії та культури сприяло створенню великих художніх та історичних музеїв [33].

Першим музейним закладом у 1806 році став Миколаївський музей, основу зібрання якого склали випадкові знахідки античних артефактів з узбережжя Чорного моря, що належали Чорноморському гідрографічному депо.

У першій половині XIX століття на території України з'являються університетські музеї. Завдяки ініціативі В. Н. Каразіна у 1807 році було відкрито низку музеїв при Харківському університеті: Археологічний, Зоологічний, Мінералогічний, Музей образотворчих мистецтв. Музеї при Київському університеті були засновані у 1834-1837 роках завдяки зусиллям його першого ректора, видатного вченого М. О. Максимовича. Там зберігалися цінні зібрання пам'яток доби Київської Русі.

Більш інтенсивний розвиток музейної справи в Україні спостерігається у другій половині XIX століття. Цьому сприяв загальний економічний та культурний підйом у країні в пореформений період, пов'язаний із прискоренням розвитку капіталістичних відносин. У цей час було відкрито низку історичних музеїв. Значною мірою розвитку музейництва в Україні сприяла діяльність прогресивних вчених, наукових та мистецьких товариств, а також ентузіастів [39].

Наприкінці XIX – на початку XX століття відкривається низка природничих та художніх музеїв. Серед них – музей мистецтв при Харківському університеті, Феодосійська картинна галерея, заснована І. К. Айвазовським, Одеська міська картинна галерея, Катеринославський художній музей. Також виникають музеї при губернських архівних комісіях, земствах, наукових товариствах та окремих установах.

Львів, як значний культурний центр на заході України, відіграв провідну роль у розвитку музейної мережі. У 1874 році тут було створено Музей художньої промисловості, а у 1895 році – Музей етнографії. Обидва заклади мали вирішальне значення у документуванні, збереженні та популяризації видатних зразків народного, декоративного та ужиткового мистецтва. Завдяки підтримці таких діячів, як І. Я. Франко, Леся Українка, К.

В. Квітка, В. М. Гнатюк та інші, фонди цих музеїв значно поповнилися колекціями килимів, простирадл, рушників, виробів з дерева та скла.

На початку 1900-х років кількість музеїв у Галичині суттєво зростає. У 1904 році у Львові відчинив двері Археологічний музей «Народний дім», а при Науковому товаристві імені Шевченка був заснований музей старожитностей. Тернопільський краєзнавчий музей також був створений у 1912 році. Крім того, у 1907 році у Львові відбулося урочисте відкриття міської картинної галереї, яка згодом отримала назву Національна галерея міста Львова. [24, 45]

З моменту відновлення державної самостійності у 1991 році в Україні спостерігається помітне збільшення кількості музейних установ. У цій динаміці чітко виокремлюються два етапи особливо інтенсивного розширення музейної мережі.

Перший сплеск (1991-1995 роки) був безпосередньо пов'язаний із процесами демократизації суспільства, звільненням культурної сфери від жорсткого ідеологічного контролю та потужним прагненням українського народу до самоідентифікації та національного самовизначення. Досвід цього періоду переконливо спростовує марксистське твердження про визначальну роль економічного базису над суспільною свідомістю. Навіть в умовах глибокої системної кризи, гострого дефіциту фінансових ресурсів, товарного браку та практично відсутності державної підтримки, завдяки активній ініціативі громадськості з'явилася значна кількість нових музеїв. Ці установи стали яскравим вираженням звільненого національного духу, який протягом століть був позбавлений можливості повноцінного прояву. У перші п'ять років незалежності України, на тлі масового скорочення об'єктів матеріального і нематеріального виробництва, число музеїв зросло на вражаючі 100 одиниць. Найбільш суттєвий абсолютний приріст музейних закладів був зафіксований у східних та центральних регіонах, які зазнали найсильнішого ідеологічного тиску за радянських часів, а саме у Запорізькій, Донецькій, Луганській, Черкаській, Кіровоградській, Вінницькій областях [26].

Другий етап значного зростання (2006-2010 роки) став результатом цілеспрямованої державної політики у сфері музейного будівництва, що активно провадилася за часів президентства В. Ющенка. Протягом цього п'ятиріччя кількість музейних установ збільшилася ще на 109 одиниць. Завдяки надходженню бюджетних коштів максимальний абсолютний приріст музеїв спостерігався на територіях з унікальними ресурсами в різних куточках країни, зокрема в Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Харківській, Житомирській, Хмельницькій, Львівській, Тернопільській областях, а також у місті Києві.

У період з 2011 по 2020 роки зростання кількості музейних установ було незначним. На цю тенденцію негативно вплинули військові дії на території Луганської та Донецької областей, а також анексія Кримського півострова. В умовах окупації та бойових дій відсутня можливість повноцінного обліку діяльності музеїв, розташованих на тимчасово непідконтрольних Україні територіях [4,11, 16].

Загалом за роки незалежності мережа музеїв в Україні розширилася майже втричі. Найдинамічніше зростання кількості музейних закладів відзначалося у західних та центральних регіонах, де за часів тоталітарного режиму була найменша кількість таких установ і де в роки становлення державності спостерігалось потужне національне піднесення. Це стосується передусім Тернопільської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Хмельницької областей.

На сьогоднішній день на території України функціонує близько 5 тисяч музеїв. Структура музейного фонду є досить різноманітною: 35% становлять історичні музеї, 34% – комплексні, 14% – мистецькі та художні, 10% – літературні, а 7% – природничі та галузеві (Рис. 2.1). На базі особливо цінних об'єктів нерухомої культурної спадщини, включених до Державного реєстру, створено національні історико-культурні заповідники. Деякі з них мають світове значення та внесені до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, зокрема Національний заповідник «Софія Київська» (заснований у 1037 р.),

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (заснований у 1051 р.) та Національний заповідник «Херсонес Таврійський» (існував з IV ст. до н. е. по XII ст. н. е.).

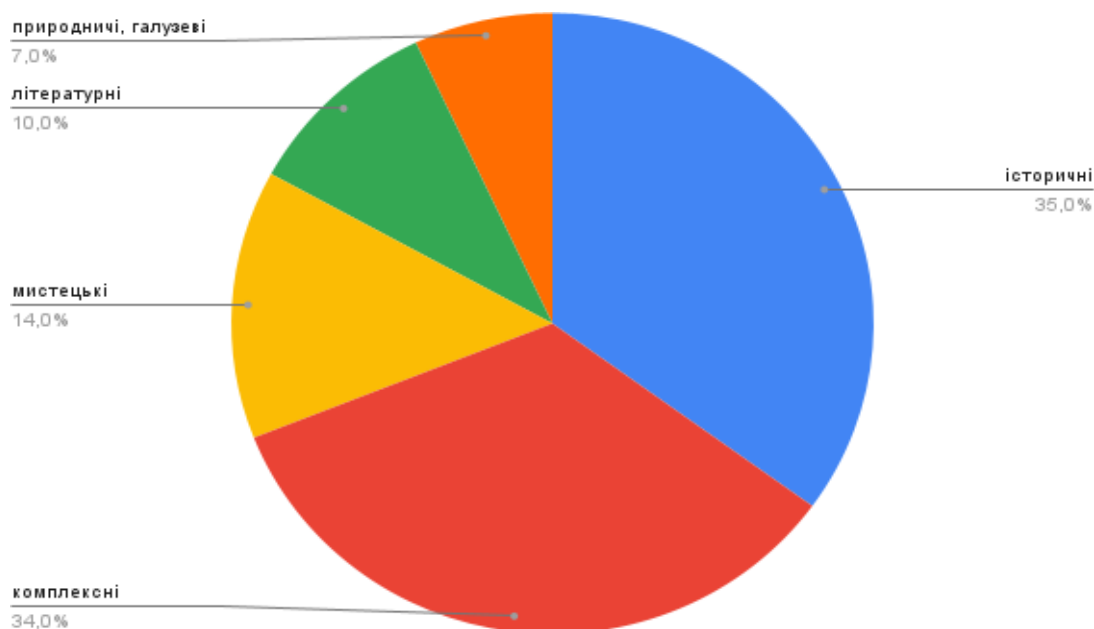

Рисунок 1.2. Мережа музейних закладів в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [2,7,12, 16]

Історично склалося, що в Україні домінують музейні заклади історичного та комплексного спрямування, які сукупно становлять 69% від усієї кількості музеїв. Саме музеї історичного профілю почали з'являтися на українських землях найраніше, ще за часів Російської імперії. Розвиток музеїв комплексного типу, зокрема краєзнавчих, припадає на другу половину 1920-х років [43].

Вагоме місце в українській музейній панорамі посідають літературні та мистецькі музеї, на які разом припадає 24% закладів. Художні музеї зосереджені переважно у великих містах, тоді як меморіальні музеї, присвячені видатним діячам культури та мистецтва, розташовані практично по всій території країни. Основою експозицій меморіальних музеїв є колекції особистих речей знаних поетів, письменників, літераторів, а також художників, митців, скульпторів та композиторів, чиє життя та творчість були пов'язані з Україною в різні історичні періоди.

Найменшу частку в структурі українських музеїв (7%) займають заклади природничого та галузевого профілів. У радянський період питанню їх створення не приділялося належної уваги, а в умовах незалежної України основні зусилля були спрямовані переважно на відродження історико-культурної спадщини. Однак Україна має унікальні природні багатства, які потребують відображення в музейних експозиціях та музеєфікації, зокрема через створення музеїв просто неба. Музеї галузевого профілю сформувалися переважно в індустріальних регіонах України. Їх поява значною мірою пов'язана з трансформацією колишніх виставок досягнень народного господарства, а також з перетворенням складів та фондів окремих промислових підприємств на музейні установи. Ця практика є поширеною в багатьох країнах Європи та Сполучених Штатах Америки, і її подальший розвиток в Україні є вкрай бажаним [39].

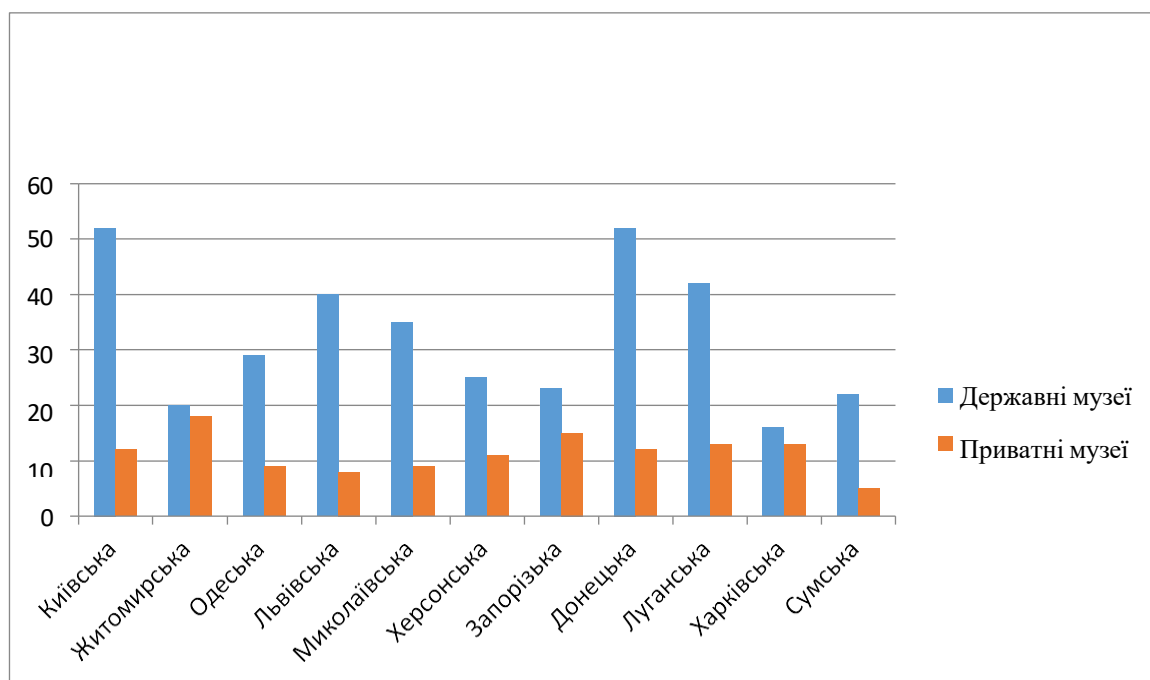

Рисунок 1.3. Музеї на території України в період з 2021-2022р.

Джерело: розроблено автором

Через відмінності в щільності населення, особливостях історичного та культурного розвитку, економічних можливостях та рівні підтримки з боку держави чи бізнесу, регіони України суттєво різняться за кількістю

розташованих на їх території музеїв. Окрім столиці – Києва, та Автономної Республіки Крим (до її анексії), найбільшою кількістю музеїв вирізняються окремі області східного (Полтавська, Харківська, Донецька), центрального (Черкаська, Кіровоградська), західного (Тернопільська, Львівська) та північного (Чернігівська, Київська) регіонів. Найменша кількість музейних установ зафіксована у південних областях України – Одеській, Миколаївській, Херсонській, а також у Чернівецькій області [42].

Таким чином, у мережі музейних закладів України існують значні диспропорції у їх територіальному розподілі. Ці нерівномірності стають ще більш очевидними при аналізі профільної структури музеїв на регіональному рівні.

Ключовим показником, що характеризує активність музеїв, є кількість їх відвідувань протягом року. Найвища відвідуваність спостерігається у містах та адміністративних одиницях з найбільшою концентрацією музейних установ – Києві, Чернігівській, Львівській, Черкаській, Полтавській, Тернопільській областях. Відповідно, найнижча відвідуваність характерна для областей з меншою кількістю музеїв та нижчим рівнем їх доступності для населення. Це стосується регіонів північної (Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська), південної (Одеська, Миколаївська, Херсонська) та східної (Сумська, Донецька, Луганська) частин країни. Недостатня насиченість регіонів музейними закладами у поєднанні з не завжди оптимальною ефективністю їх роботи негативно впливає на формування у громадян почуття національної ідентичності та усвідомлення спільної етнічної історії з мешканцями інших регіонів України.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Проблеми функціонування музеїв у період війни та їх вплив на туризм

За даними, оприлюдненими Міністерством культури та інформаційної політики у лютому поточного року, внаслідок військової агресії російської федерації пошкоджено або повністю зруйновано 1946 об'єктів культурної інфраструктури на території України. Із цієї кількості 317 закладів, що становить 16%, знищено повністю (рис.2.1).

Найбільш чисельною категорією серед постраждалих об'єктів є місцеві будинки культури, які складають майже половину від загальної кількості пошкоджених чи зруйнованих установ – 48%. До переліку уражених закладів також входять бібліотеки, музеї, галереї, театри, парки, заповідники тощо.

Як повідомили у відомстві, найбільших збитків культурна інфраструктура зазнала у Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській, Луганській та Запорізькій областях.

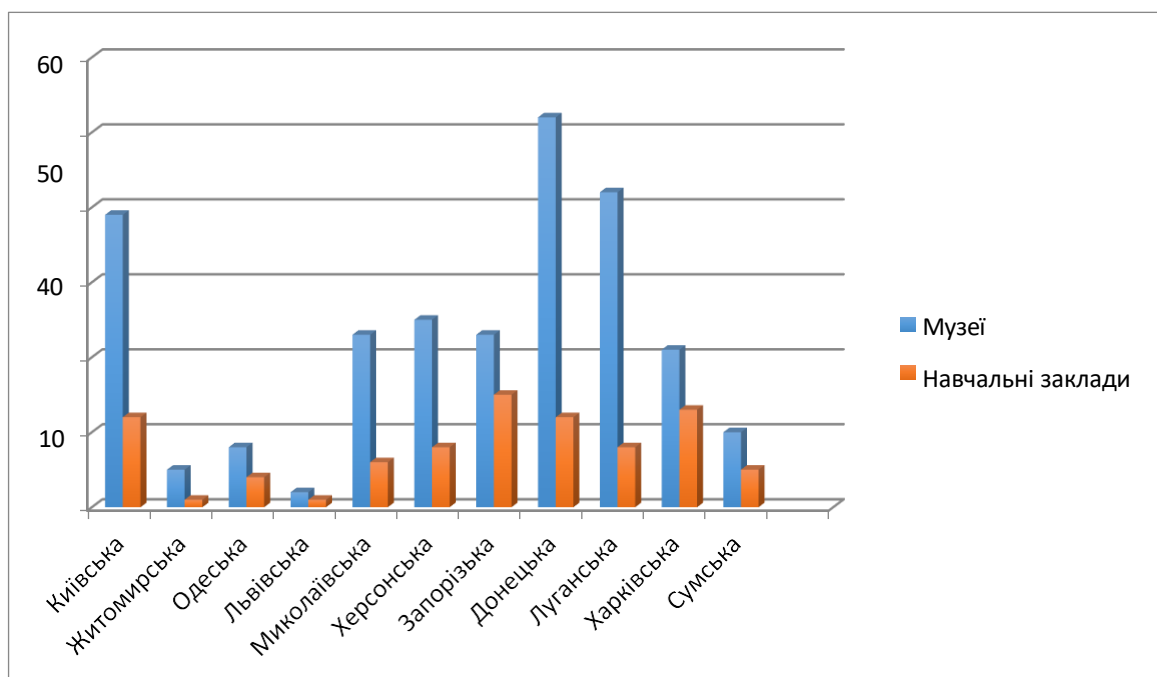

Рисунок 2.1. Втрати під час війни (за даними ЮНЕСКО)

Станом на сьогодні достеменно задокументовані такі втрати у музейній галузі України протягом 2022 року, спричинені збройною агресією російської федерації (додаток 1).

Внаслідок триваючої російської агресії Україна постійно зазнає непоправних втрат, а її безцінні культурні надбання опинилися під прямою загрозою знищення. З початком повномасштабного вторгнення музеї на тимчасово окупованих територіях стали мішенню для мародерів, які здійснили масштабні пограбування, викравши величезну кількість цінних експонатів. Із зібрань музеїв Херсона, Мелітополя, Маріуполя та інших міст були вивезені тисячі унікальних предметів. Серед викраденого – стародавні артефакти, твори видатних українських художників, а також предмети побуту, що ілюструють різні історичні епохи. Окрім того, значна кількість пам'яток історії була зруйнована внаслідок артилерійських обстрілів. Ці втрати є надзвичайно болісними як для української, так і для світової культури [5, 47].

Державна частина Музейного фонду України зберігається у 651 музеї та заповіднику, з яких 593 перебувають у комунальній власності, а 58 – у державній. Додатково функціонує 1078 музеїв, що діють у структурі різних установ, підприємств, організацій та закладів освіти. Станом на початок 2014 року в оперативному управлінні музеїв знаходилося понад 12 мільйонів музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України. На жаль, на сьогоднішній день на тимчасово окупованих територіях залишається близько 1,7 мільйона музейних предметів. На цих територіях знаходяться 90 музеїв та заповідників, 31 з яких розташований в Автономній Республіці Крим.

В умовах триваючої російської агресії, коли культурні цінності України перебувають під постійною загрозою знищення та розграбування, здійснюються активні заходи для їх порятунку та повернення. На сьогоднішній день вдалося евакуювати музейні предмети з 55 закладів культури, перемістивши понад пів мільйона експонатів (а саме 500 тисяч) до 20 інших музейних установ для безпечного зберігання.

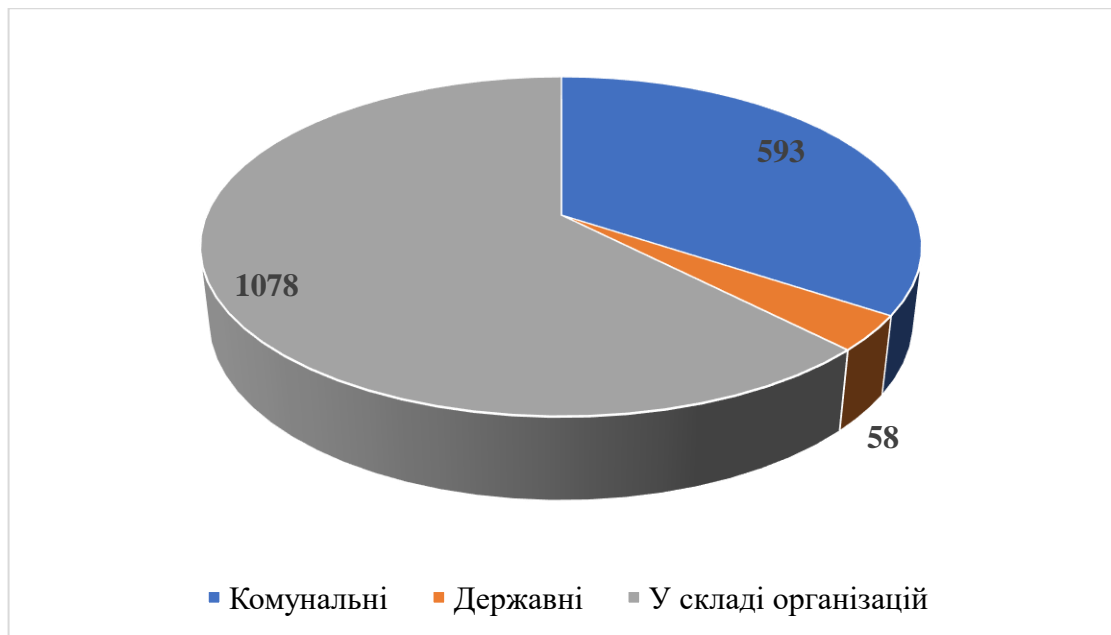

Рисунок 2.2. Музеї і заповідники України, що зберігають державну частину Музейного фонду України

Джерело: департамент культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики

За інформацією, наданою обласними військовими (державними) адміністраціями до Міністерства культури та стратегічних комунікацій, із шести музейних закладів у п'яти деокупованих областях України було викрадено 34 872 музейних предмети державної частини Музейного фонду України. Зокрема, з Балаклійського краєзнавчого музею (Харківська область) викрадено 60 предметів; зі Снігурівського історико-краєзнавчого музею (Миколаївська область) – 1180 предметів; з Музейно-виставкового центру «Тростянецький» (Сумська область) – 80 предметів (рис. 2.3.).

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України веде тісну співпрацю з низкою впливових міжнародних організацій, включаючи ЮНЕСКО, ОБСЄ, а також правоохоронні структури – ФБР, Інтерпол та Європол. Ця взаємодія спрямована на моніторинг та запобігання незаконним операціям з українськими культурними артефактами за межами країни. Значну підтримку надають також партнери з Європейського Союзу та інших держав, зокрема шляхом обміну інформацією про викрадені предмети мистецтва та

культури та сприяння у відстеженні їх переміщення. Паралельно проводяться інформаційні кампанії, організовуються тренінги із залученням українських фахівців та інші просвітницькі заходи [5, 8, 14].

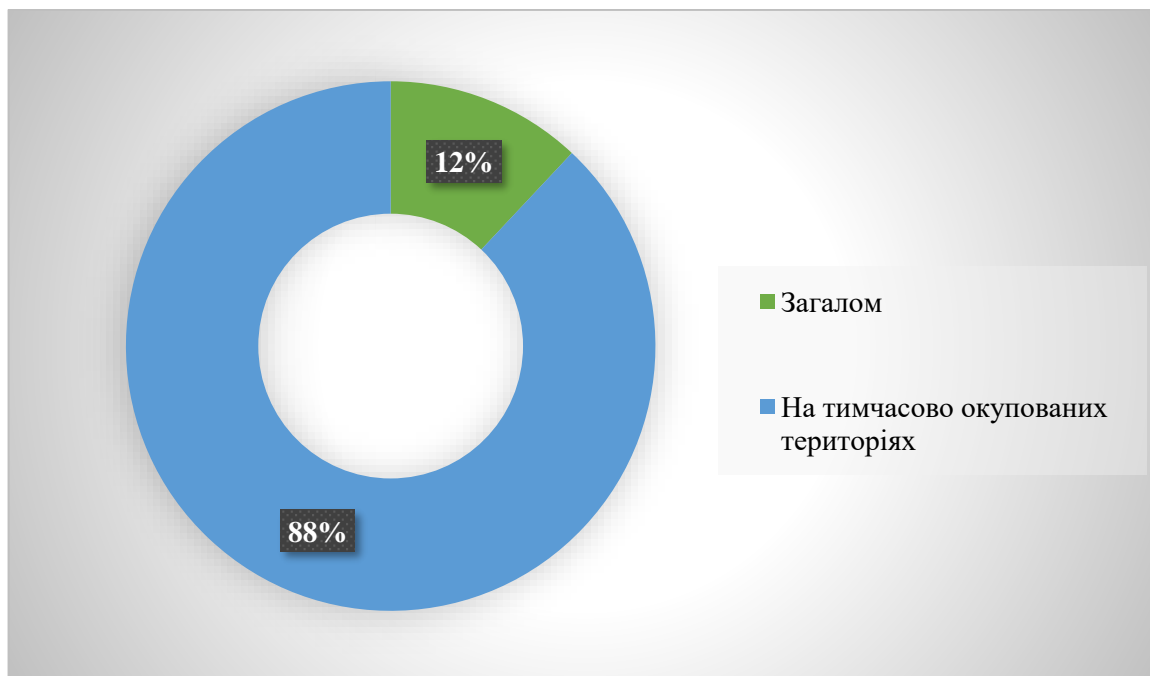

Рисунок 2.3. Кількість музейних предметів державної частини Музейного фонду України

Джерело: Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

Найбільших втрат зазнали музеї Херсонської області: з Херсонського обласного краєзнавчого музею викрадено 23 217 предметів, а з Херсонського обласного художнього музею ім. О. О. Шовкуненка – 10 223 предмети. З Великоолександрівського народного історико-краєзнавчого музею (Херсонська область) зникло 112 предметів. Процес верифікації даних щодо втрат триває.

У 2023 році зі Сполучених Штатів Америки до України було репатрійовано 14 археологічних предметів, які нині знаходяться на постійному зберіганні у Національному історико-архітектурному музеї «Київська фортеця».

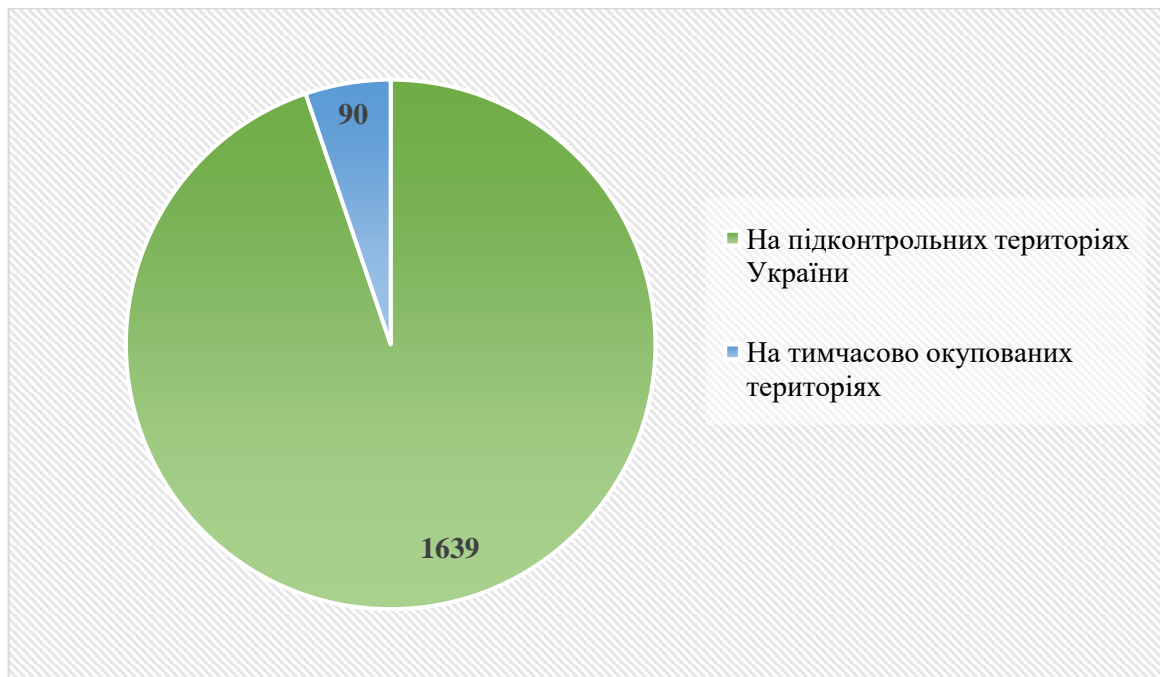

Рисунок 2.4. Музеї і заповідники, що зберігають державну частину Музейного фонду України

Джерело: Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

Незважаючи на всі виклики воєнного часу, Україні вже вдалося досягти успіхів у поверненні незаконно вивезених культурних цінностей:

– З Естонії передано 274 археологічні артефакти. Це різноманітні золоті та срібні прикраси скіфського та римського періодів, середньовічні знахідки, елементи оздоблення упряжі хазарських вершників, а також монети візантійських імператорів та північноєвропейських монархів. Ці предмети були конфісковані Естонською податково-митною службою у 2018 році на кордоні з Російською Федерацією відповідно до статті 7 (b) (ii) Конвенції ЮНЕСКО 1970 року про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності. Наразі вони передані на тимчасове зберігання до Національного музею історії України.

– З Нідерландів повернуто 8 археологічних предметів, які були затримані місцевими митними органами. Ці артефакти відправлялися з

України приватною особою. Вони також передані на тимчасове зберігання до Національного музею історії України.

– Із США до України передано 4 археологічні предмети – середньовічні шаблі. Їх передача відбулася в рамках офіційного візиту Міністра культури та стратегічних комунікацій України Миколи Точицького до США. Артефакти були вилучені з посилок, що надсилалися до США з території Росії. На даний час ці шаблі передані МКСК на тимчасове зберігання до Національного музею історії України до прийняття рішення міністерством про їх постійне місце зберігання.

МКСК продовжує активно співпрацювати з представництвами іноземних держав. Спільно з Міністерством закордонних справ, Посольством України у ФРН та Офісом Генерального прокурора ведеться робота над поверненням двох фрагментованих археологічних предметів (частин двох блюд), які є частиною унікального скарбу римського срібного посуду III століття н. е. Ці артефакти були незаконно вивезені з території України та виставлені на продаж у травні 2020 року на аукціоні «Hermann Historica» в Мюнхені. Справа щодо їх повернення триває вже понад чотири роки.

Триває також спільна робота МКСК з Офісом Генерального прокурора, Бюро економічної безпеки України, Службою безпеки України, Міністерством юстиції та Міністерством закордонних справ щодо повернення 11 об'єктів матеріальної культури, відомих як «скіфське золото». Ці предмети, що перебували на території України, були незаконно переміщені через митний кордон з приховуванням від контролю з метою їх подальшої легалізації та реалізації в країнах Європейського Союзу [35].

Окрім того, продовжуються зусилля з повернення бронзового шолома датованого XIV-XIII століттями до н. е., який був незаконно вивезений з України та виставлений на продаж у 2022 році на лондонському аукціоні Apollo Art Auctions.

Крім безпосередньої роботи з повернення конкретних артефактів, МКСК вживає системних заходів для збереження культурної спадщини та

запобігання її незаконному вивезенню. За підтримки та у співпраці з українськими експертами та Міжнародною радою музеїв (ICOM) у 2022 році був підготовлений електронний буклет «Список культурних цінностей України, що перебувають під загрозою» (Emergency Red List – Ukraine). У ньому визначено категорії об'єктів матеріальної та духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і які наражаються на найбільший ризик, включно зі зразками культурних цінностей кримськотатарського народу.

Триває робота над пілотним впровадженням електронної системи Реєстру Музейного фонду України та веденням електронних реєстрів у сфері культури. Це передбачає запуск спеціального інструментарію для інвентаризації викрадених, зниклих, невиявлених музейних предметів та колекцій, а також встановлення відповідного статусу в системі, що автоматично формуватиме реєстр викрадених культурних цінностей. Здійснено евакуацію культурних цінностей з 55 музеїв державної та комунальної власності, а також однієї бібліотеки [43].

МКСК спільно із зацікавленими органами державної влади працює над законопроектами, необхідними для ратифікації Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями, підписаної у Нікосії 19 травня 2017 року. Усвідомлюючи масштаби втрат культурних цінностей Україною під час Другої світової війни, а також з огляду на нинішню широкомасштабну збройну агресію Росії, яка стала викликом не лише для системи безпеки країни, але й для національного надбання, ратифікація Конвенції дозволить ефективніше захистити рухомі та нерухомі культурні цінності України, включаючи археологічну спадщину, від посягань.

Триває співпраця МКСК з Міністерством закордонних справ та Посольством України в США щодо підготовки проекту Меморандуму про взаєморозуміння між урядами України та США стосовно застосування обмежень на ввезення до Сполучених Штатів певних категорій археологічної та етнологічної спадщини України.

Таким чином, сьогодні для українців це не просто питання збереження артефактів, а питання збереження самобутності та історичної пам'яті народу. В умовах війни зусилля України у протидії незаконному обігу культурних цінностей є невід'ємною частиною не тільки збереження національної культурної ідентичності, але й важливим внеском у глобальний процес захисту спільної спадщини всього людства. Лише спільними зусиллями світової спільноти можливо зберегти унікальні пам'ятки культури для майбутніх поколінь.

2.2. Туристичний потенціал музеїв у Волинській області

Волинська область має значний туристичний потенціал завдяки своїм музеям, які зберігають багатство історії, культури та природи регіону. Вони приваблюють туристів з усього світу своєю унікальністю та різноманітним експозицій.

У Луцьку, адміністративному центрі Волинської області, функціонує низка державних і приватних музеїв. Серед них – головний Волинський краєзнавчий музей з його філіями: Музеєм волинської ікони, Художнім музеєм та Музеєм історії Луцького братства. Також у місті діють Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки, Аптека-музей, Музей сучасного українського мистецтва Корсаків, а також різноманітні шкільні, університетські та інші музейні установи.

На привабливість музею для туристів впливає багато чинників. Це, зокрема, його тематична спрямованість (профіль), багатство та унікальність колекції, спектр послуг, місце розташування, години роботи, цінова політика, а також рівень менеджменту, маркетингу та брендингу установи. Важливою є й інфраструктура навколо музею. Відвідувачами музеїв можуть бути як місцеві жителі, так і приїжджі – внутрішні та іноземні туристи. Опитування 2020 року показало, що 63,2% туристів відвідали міські музеї під час своєї

поїздки, а у 2021 році цей показник становив 62,9%. У 2020 році луцькі музеї прийняли близько 180 тисяч відвідувачів, а у 2021 році – 189 тисяч, хоча ця статистика не розділяла місцевих та приїжджих [36, 46].

Музеї відіграють значну роль у формуванні соціокультурного обличчя міста, з яким знайомляться туристи. Вони є важливими об'єктами для огляду, що формують інтерес та враження про регіон. Музейні заклади прагнуть заохотити відвідувачів повертатися знову в пошуках нових знань та вражень. Для гостей Луцька пропонується спеціальна екскурсія «Музеями Луцька» тривалістю 3,5 години, яка дає змогу ознайомитись з діяльністю та унікальністю окремих музеїв. Маршрут зазвичай починається з Волинського краєзнавчого музею і включає Музей Волинської ікони, Музей історії Луцького братства, Художній музей, а також може охоплювати Музей книги, Музей дзвонів, Музей «Технології минулого» та Музей сучасного українського мистецтва Корсаків. Туристи мають можливість відвідати як один, так і декілька музеїв у місті відповідно до своїх інтересів.

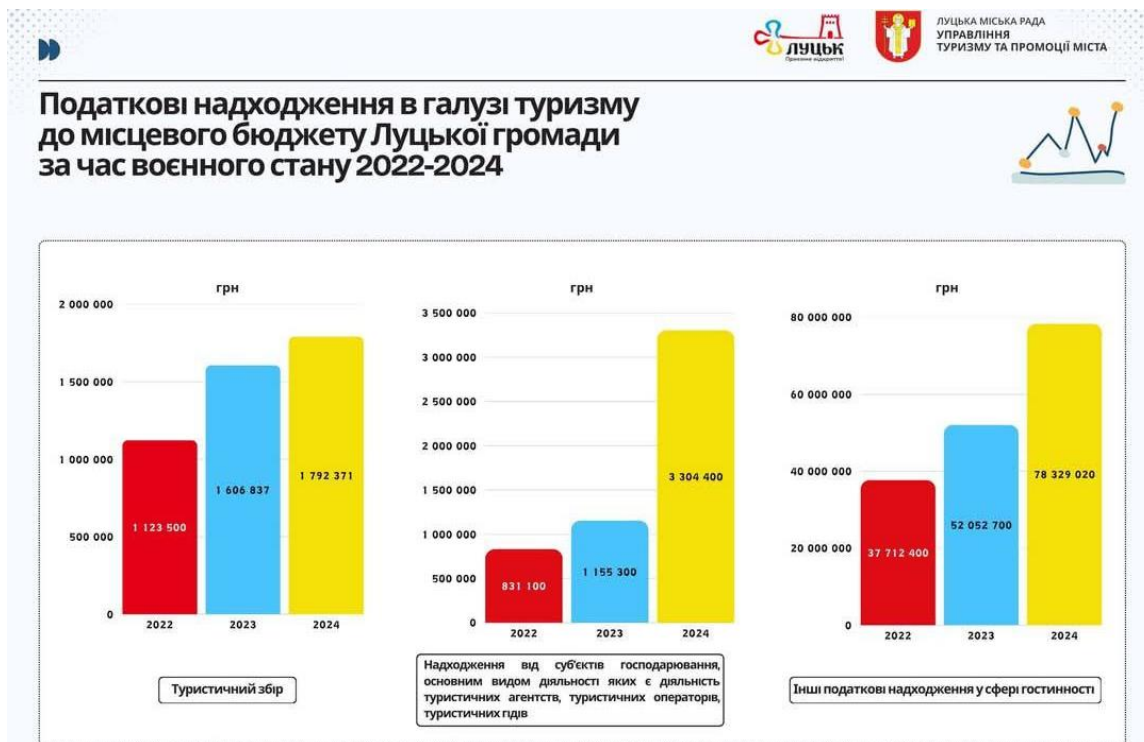

Рисунок 2.5. Надходження від суб'єктів господарювання, основним видом діяльності є туризм [47]

Музейний ландшафт Волині, більше, ніж просто офіційні списки. Хоча офіційні реєстри вказують на наявність 28 науково-культурних комплексів на Волині та 21 музею на Рівненщині, реальна картина музейного простору Волинської області є значно ширшою. Численні локальні експозиції функціонують у сільських населених пунктах, освітніх закладах, бібліотеках, на приватних підприємствах, у природних заповідниках, а також на базах відпочинку, в готелях та закладах харчування.

Крім традиційних музейних установ, своєрідним «музейним простором» Волині та Рівненщини можна вважати й об'єкти архітектурної та історичної спадщини, доступні для відвідування. Це величні руїни замків, монастирів та храмів, залишки середньовічних укріплень, стародавніх городищ, мостів та залізничних споруд, а також діючі сакральні об'єкти [13, 22].

В обласному та територіальних громадах Волині відвідувачів чекають краєзнавчі музеї з універсальними колекціями. Їхні експозиції охоплюють геологічну будову та природні багатства краю, доісторичні знахідки та артефакти, виявлені під час численних археологічних досліджень, предмети побуту та культові речі різних історичних періодів. Музеї також зберігають інформацію про видатних особистостей Волині та деталі значущих історичних подій – від повстань та міжусобиць до періодів воєн, будівництва визначних споруд та етапів економічного розвитку.

Значною популярністю серед туристів користуються історичні, історико-краєзнавчі та історико-природничі музейні комплекси Волині. До провідних туристичних магнітів належать історичні заповідники: «Старий Луцьк» з його унікальними підземеллями та тематичними музеями, «Стародавній Володимир», а також національний історико-меморіальний комплекс «Поле Берестецької битви». Музеї Волині пропонують не лише класичні експозиції, а й тимчасові виставки, театралізовані дійства, концерти та презентації, перетворюючись на інтерактивні пізнавальні центри з елементами доповненої реальності.

Таблиця 2.2 – Основні музеї Волині

Назва музею	Місцезнаходження	Опис
Волинський краєзнавчий музей	Луцьк	Один із найстаріших музеїв України, заснований у 1929 році. Має понад 200 тис. експонатів: археологія, етнографія, мистецтво
Музей-садиба Лесі Українки	с. Колодяжне	Літературно-меморіальний музей, присвячений життю і творчості Лесі Українки
Музей Волинської ікони	Луцьк	Унікальні зразки іконопису, зокрема Холмська ікона Божої Матері (XII ст.).
Музей сучасного українського мистецтва Корсаків	Луцьк	Один із найбільших приватних музеїв сучасного мистецтва в Україні, претендує на статус туристичної локації Волині
Історико-культурні заповідники	Старий Луцьк, Володимир, Берестечко	Комплекси, що приваблюють туристів своєю історичною та архітектурною цінністю

Джерело: розроблено автором

Туристичні маршрути Волині часто включають відвідування комплексів, присвячених видатним особистостям, пов'язаним з краєм: музеїв Лесі Українки, Уласа Самчука, В'ячеслава Липинського, Ігоря Стравінського. Цікавими для туристів є також спеціалізовані музеї: бурштину, технічного прогресу, книги, волинської ікони, солом'яного мистецтва. Земля, що бачила численні битви та багатовікову національно-визвольну боротьбу, пропонує відвідувачам численні музеї партизанської слави та відповідні тематичні експозиції. Традиційно приваблюють туристів етнопарки та скансени – музеї просто неба, де можна відвідати майстерні художників та ремісників, взяти участь у майстер-класах, побачити контактні зоопарки та ігрові зони [26, 29].

Волинь здавна відома як земля приватних колекціонерів та благодійників. Багато цінних музейних експонатів, а також туристичних та паломницьких об'єктів Волині є дарами приватних осіб. Серед найвідоміших скарбів, подарованих меценатами, варто відзначити Чудотворну Почаївську ікону (подарунок Ганни Гойської), Пересопницьке Євангеліє (подарунок Івана Мазепи) та Холмську ікону Пресвятої Богородиці (подарунок Надії Горлицької).

Таблиця 2.3 – Кількість відвідувачів музеїв м.Луцька в період 2020-2024 р.[47]

Рік	Луцький замок	Волинський краєзнавчий музей	Музей волинської ікони	Художній музей	Музей історії Луцького братства	Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки	Музей історії сільського господарства Волині - скансен	Музейний простір “Окольний замок”
2020	45 000	4 584	2 654	5 147	635	2 875	1069	-
2021	90 000	9 638	5 377	8 596	1 257	19 471	1049	-
2022	55 000	3 375	1 960	6 849	783	6 967	942	-
2023	88 814	13 369	3 004	8 534	1 166	14 475	5993	15 702 (липень-грудень)
2024	76 760	11 099	3 103	7 991	1 253	13 818	10 600	12 103

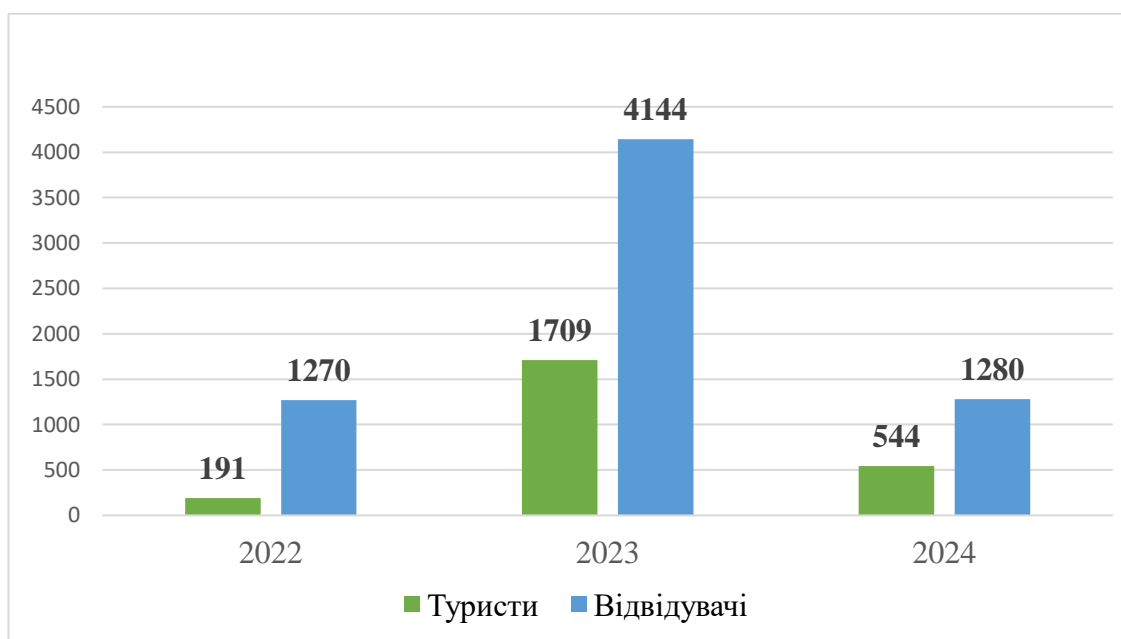

Рисунок 2.6. Показники туристів та загальних відвідувачів заповідника «Старий Володимир» [9]

Рисунок 2.7. Статистичні показники ТЦ «Жидичин центр» [15]

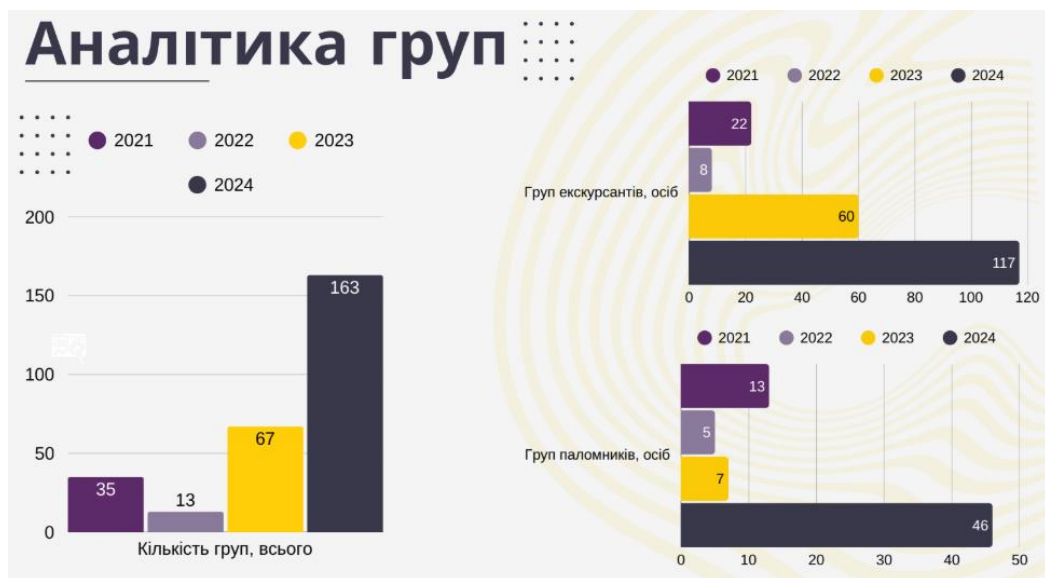

Рисунок 2.8. Статистичні показники ТЦ «Жидичин центр» [15]

Як бачимо, музеї Волині активно включаються в туристичні маршрути, сприяючи розвитку культурного туризму та зростанню економіки регіону. Вони пропонують екскурсії, виставки, театралізовані вистави та інші заходи, які приваблюють відвідувачів. Співпраця музеїв з туристичними компаніями та громадами сприяє популяризації культурної спадщини Волині.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИКА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Інноваційні підходи до просування музейного туризму (цифровізація, інтерактивність, співпраця з громадами)

В умовах сучасних викликів та стрімкого розвитку технологій, а також зважаючи на особливості поточної ситуації в Україні, музеї можуть ефективно просувати музейний туризм, застосовуючи інноваційні підходи у трьох ключових напрямках: цифровізації, підвищенні інтерактивності та поглибленні співпраці з місцевими громадами. Цифрові технології відкривають безмежні можливості для музеїв, виходячи за межі фізичних стін та географічних обмежень:

1. Створення віртуальних турів та онлайн-колекцій.

Надання доступу до музейних експозицій та фондів через високоякісні 3D-тури та оцифровані колекції дозволяє відвідувати музеї з будь-якої точки світу, що особливо актуально під час обмежень на пересування та для популяризації української спадщини за кордоном.

2. Розробка мобільних додатків.

Персоналізовані гіді, інтерактивні карти, додаткова інформація про експонати через QR-коди, ігрові елементи та функціонал для планування візиту в мобільному додатку значно покращують досвід відвідувача.

3. Активна присутність у соціальних мережах та цифровий сторітелінг.

Використання соціальних медіа для публікації цікавого контенту про музейні предмети, історії, пов'язані з ними, анонсів подій, а також взаємодії з аудиторією допомагає залучати нових відвідувачів та підтримувати інтерес. Цифровий сторітелінг дозволяє створювати захопливі розповіді про експонати та музей в цілому.

4. Використання технологій доповненої та віртуальної реальності (AR/VR).

Створення AR-досвіду, що «оживляє» експонати через екран смартфона, або VR-реконструкцій історичних подій чи втрачених об'єктів, пропонує абсолютно новий рівень занурення та емоційного зв'язку з історією.

5. Онлайн-події та вебінари.

Проведення лекцій, майстер-класів, презентацій та дискусій в онлайн-форматі розширює аудиторію та дозволяє залучати експертів та відвідувачів з різних регіонів та країн.

Перетворення пасивного огляду експозицій на активний та захопливий процес взаємодії можливе за таких умов:

- Використання тачскрінів з додатковою інформацією, мультимедійних інсталяцій, елементів керування, що дозволяють досліджувати об'єкти з різних ракурсів або в різних контекстах.

- Розробка квестів, вікторин, ігор, пов'язаних з експозицією, що стимулюють відвідувачів до активного пошуку інформації та дослідження. Це особливо ефективно для залучення дитячої та молодшої аудиторії.

- Надання можливості відвідувачам спробувати себе у традиційних ремеслах, мистецьких техніках або наукових експериментах, пов'язаних з тематикою музею.

- Облаштування зон, де відвідувачі можуть займатися творчістю, створювати власні вироби, натхненні музейними колекціями.

- Можливість замовити екскурсію за індивідуальними інтересами або взяти участь у зустрічі-діалозі з музейними фахівцями робить візит більш значущим.

Співпраця з громадами для сталого розвитку та соціальної ролі

Перетворення музею на активний центр життя місцевої громади забезпечиться співпрацею з громадами для сталого розвитку і соціальної ролі (рис.3.1).

Спільні проєкти та заходи з місцевим бізнесом та організаціями

- Організація спільних виставок, фестивалів, ярмарків, використання приміщень музею для громадських подій, створення сувенірної продукції спільно з місцевими майстрами

Залучення представників громади до формування експозицій

- Проведення консультацій, збір усних історій, залучення до створення тимчасових виставок, що відображають локальну історію та сучасність.

Створення платформ для обміну місцевими історіями та знаннями

- Музей може стати майданчиком для зустрічей, дискусій, презентацій, де мешканці громади можуть ділитися своїми спогадами, дослідженнями, творчими доробками

Розробка туристичних маршрутів, що поєднують музей з іншими об'єктами громади

- Створення інтегрованих маршрутів, що включають відвідування музею, місцевих історичних місць, природних пам'яток, фермерських господарств, ремісничих майстерень тощо

Реалізація освітніх програм для різних верств населення

- Проведення лекцій, курсів, клубів за інтересами на базі музею для дітей, молоді, дорослих, людей похилого віку, що відповідають їхнім потребам та інтересам

Рисунок 3.1. Варіанти співпраці музеїв з громадами

Джерело: розроблено автором

Застосування цих інноваційних підходів дозволить українським музеям не лише ефективніше просувати музейний туризм, але й посилити свою роль як важливих освітніх, культурних та соціальних центрів, сприяючи збереженню та популяризації української спадщини та ідентичності в складні часи (таблиця 3.1).

Доречним прикладом якісної цифровізації туризму є платформа ЄС «Формування цифрового майбутнього Європи». Europeana – це головна європейська цифрова платформа, присвячена культурі. Вона відіграє ключову роль у розвитку відповідального, сталого та інноваційного туризму,

надихаючи мандрівників досліджувати мальовничі європейські міста, ландшафти, історичні пам'ятки та маловідомі локації. Платформа надає доступ до величезного цифрового зібрання культурних надбань, що охоплює артефакти, музичні та звукові записи, зображення архітектурних споруд та об'єктів спадщини, а також зростаючу колекцію 3D-моделей.

Таблиця 3.1 – Інноваційні підходи до просування музейного туризму

Інновація	Ключові підходи та заходи
<i>Цифровізація</i>	Віртуальні тури та онлайн-колекції; Мобільні додатки; Соціальні мережі та цифровий сторітелінг; AR/VR технології; Онлайн-події.
<i>Інтерактивність</i>	Інтерактивні експонати; Гейміфікація простору; Майстер-класи та воркшопи; Мейкерські простори; Персоналізовані екскурсії.
<i>Співпраця з громадами</i>	Спільні проекти з бізнесом та організаціями; Залучення громади до формування експозицій; Платформи для місцевих історій; Інтегровані туристичні маршрути; Освітні програми для населення.

Джерело: розроблено автором

Платформа Europeana розпочала свою роботу 20 листопада 2008 року за ініціативи Європейської Комісії. На сьогодні Europeana надає доступ до понад 58 мільйонів оцифрованих об'єктів культурної спадщини, зібраних завдяки співпраці з більш ніж 3600 установами та організаціями у сфері культури. Що ця платформа дає:

- доступ до шедеврів, які є суспільним надбанням, робить Europeana привабливим ресурсом для потенційних туристів, надихаючи їх на подорожі:
- користування платформою Europeana є абсолютно безкоштовним для всіх;
- Europeana активно використовується вчителями та учнями як джерело натхнення та матеріалів для навчальних проєктів;
- фінансова підтримка ініціативи Europeana здійснюється Європейською Комісією через Механізм об'єднання Європи (CEF).

Таблиця 3.2 – 5G для сільських розумних громад майбутнього (5G.RURAL)

Розташування	Португалія – регіон Алентежу
Сектори	Охорона здоров'я, Освіта/Дослідження, Надзвичайні ситуації/безпека, Сільське господарство, Туризм
Тип мережі	5G нейтральна хост-мережа
Дата початку - завершення проекту (тривалість)	1 січня 2024 р. – 31 грудня 2026 р. (36 місяців)
Загальний бюджет	5,26 мільйона євро
Внесок ЄС	3,95 мільйона євро
Провідна організація / суб'єкт господарювання	dstelecom
Бенефіціари та партнери	<p>Бенефіціари:</p> <ul style="list-style-type: none"> • NOS Comunicações, SA • ІННОВАЦІЙНА ТОЧКА • IPRADIARE <p>Афілійована особа:</p> <ul style="list-style-type: none"> • NOS Technology SA <p>Асоційовані партнери:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Муніципалітет Аландроал • Муніципалітет Арронш • Муніципалітет Монтемор-о-Ново • Муніципалітет Одеміра • Муніципалітет Регенгос-де-Монсарас • Муніципалітет Портел

Завдяки цій мережі з'явиться можливість використовувати високоякісне потокове відео та створювати захопливі сценарії, що відкриє митцям шлях до співпраці в реальному часі незалежно від відстані. Це уможливить спільні навчання, мистецькі резиденції, колективну творчість та проведення концертів.

Мережа сприятиме розвитку туризму, дозволяючи використовувати датчики та інтелектуальні географічні дані. Вона забезпечить високоякісну передачу та відображення медіаконтенту, а також навігацію за допомогою доповненої та віртуальної реальності. Це створить повноцінно інтерактивний та захопливий досвід як для місцевих жителів, так і для туристів під час дослідження локацій та взаємодії з муніципалітетом через додаток «інтелектуальне місце призначення та громада».

3.2. Рекомендації щодо розвитку музейного туризму в регіоні в контексті післявоєнної відбудови

У сучасних умовах післявоєнної відбудови України особливої актуальності набуває питання відновлення та розвитку туристичної галузі як важливого чинника економічного зростання, культурного відродження та соціальної стабілізації. Одним із перспективних напрямів у цій сфері є музейний туризм – форма пізнавального туризму, що поєднує в собі культурно-історичний досвід, збереження національної пам'яті та формування туристичної привабливості регіонів.

Регіональні музеї, як осередки культурної спадщини, здатні не лише слугувати центрами духовного відновлення, а й виступати важливими драйверами місцевого розвитку. У зв'язку з цим особливої ваги набувають рекомендації щодо ефективного розвитку музейного туризму на місцевому рівні, які враховують виклики та можливості, що виникають у післявоєнний період.

Волинська область, маючи багату історико-культурну спадщину та значний туристичний потенціал, потребує вироблення ефективних стратегій для розвитку музейного туризму в контексті післявоєнної відбудови України. Відновлення та активізація цього сектору не лише сприятиме економічному зростанню регіону, але й відіграватиме важливу роль у збереженні національної пам'яті, ідентичності та психологічній реабілітації суспільства.

Проект розвитку села-музею «Сваловичі – автентична перлина Полісся».

Мета проєкту – відновлення та сталий розвиток села Сваловичі як культурно-етнографічного туристичного об'єкта після війни. Проєкт має на меті створити унікальний простір для культурного туризму, збереження поліської спадщини, розвиток економіки села через екотуризм і культурні заходи.

Таблиця 3.3 – Основні напрями розвитку туризму в Сваловичах

Напря́м	Ключові дії
Етнографічний туризм	Створення музею під відкритим небом Організація етноеккурсій з ремеслами (ткацтво, плетіння, кулінарія) Запис усної історії та пісень жінок села
Екотуризм	Прогулянки човнами по Стоходу й Прип'яті Облаштування веломаршрутів і пішохідних стежок Спостереження за птахами, фотосафари, дослідження боліт
Гостьовий туризм	Відновлення хат як етно-хостелів Забезпечення інфраструктури для прийому гостей (кухня, туалети, відпочинок) Залучення місцевих мешканців як гідів
Культурні події	Щорічний фестиваль поліської культури Арт-резиденції для митців, фотографів, дослідників

Джерело: розроблено автором

Село Сваловичі – це етнографічний феномен, відомий як «село вдів»; частина унікального природного комплексу, відомого як «Поліська Амазонія»; архітектурно-історична пам'ятка з традиційними хатами, колодязями-журавлями, підземними льохами; майже повністю жіноче населення похилого віку, яке є носієм живої поліської традиції.

Очікувані результати:

- пожвавлення місцевої економіки;
- нові робочі місця для жителів села і прилеглих громад;
- збереження і популяризація нематеріальної спадщини Полісся;
- залучення внутрішніх та іноземних туристів;
- покращення інфраструктури (дороги, інтернет, зв'язок).

Потреби для реалізації:

- фінансова підтримка з держбюджету, грантів ЄС, USAID, культурних фондів;
- інфраструктурні інвестиції: дороги, санітарні зручності, електропостачання;
- залучення волонтерів, науковців, етнографів, урбаністів.

Таблиця 3.4 – Орієнтовний бюджет проєкту «Сваловичі – автентична перлина Полісся»

Категорія	Сума, грн	Сума у тис. грн
Реставрація старих хат для музеїв і гостьових будинків (5 будинків)	1 000 000	1000
Облаштування мінімальної інфраструктури (туалети, електрика, вода, інтернет)	700 000	700
Маркетинг і просування (бренд, сайт, соцмережі, фото/відео)	300 000	300
Проведення етнофестивалю (1 подія на рік)	200 000	200
Зарплата/гонорари для місцевих гідів, майстрів (5 осіб)	240 000	240
Транспортне сполучення і логістика (дороги, навігація)	600 000	600
Резервний фонд (непередбачувані витрати)	150 000	150
<i>Загальна сума</i>	<i>3 190 000</i> <i>грн</i>	<i>3190</i>

Джерело: розроблено автором

села Сваловичі

Слогани	<ul style="list-style-type: none"> – «Торкайся до минулого – живи сьогоднішнім» – «Там, де кожен шепіт має історію» – «Поліська Амазонія – автентика, яку не можна купити»
Елементи айдентики	<ul style="list-style-type: none"> – Логотип: журавель + колодязь у дерев'яному стилі – Кольори: пісочний, солом'яний, моховий зелений, водяна синь – Візуальна мова: фото хат, ручне письмо, тиша і простір
Канали просування	<ul style="list-style-type: none"> – Сайт із 3D-турами та історіями – Instagram/Facebook/Youtube – Партнерство з Ukraïner, «Тепле Місто», Visit Ukraine

Джерело: розроблено автором

Рисунок 3.2. Логотип села-музею Сваловичі

Джерело: розроблено чатом GPT

Отже, проєкт розвитку туризму в селі-музеї Сваловичі спрямований на відродження і збереження унікальної поліської культурної спадщини, інтеграцію локальної громади в туристичний простір України, а також створення нових економічних можливостей після війни. Завдяки поєднанню етнографічного, екологічного, гостьового туризму та культурних подій, Сваловичі мають потенціал стати національним культурно-туристичним магнітом. Реалізація цього проєкту сприятиме не лише популяризації Волинського Полісся, але й зміцненню національної ідентичності через збереження традицій, ремесел і живої історії. Інвестиції в інфраструктуру, маркетинг, залучення громади та партнерств із туристичними і культурними організаціями забезпечать сталість і успіх ініціативи.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження, спрямованого на вивчення та оцінку потенціалу музейного туризму в контексті розвитку регіону, можна зробити наступні висновки:

1. Було розкрито багатогранну сутність музейного туризму як важливої складової культурно-пізнавального туризму, що поєднує функції збереження культурної спадщини, освіти, виховання, наукових досліджень та рекреації. Детальний аналіз класифікацій за різними критеріями (профілем музеїв, мотивацією відвідувачів, масштабом, організаційною формою тощо) дозволив структурувати розуміння різновидів музейного туризму та його цільових аудиторій.

2. Проведений аналіз показав складний та довготривалий шлях розвитку музейної справи на території України, виявивши ключові етапи її формування, вплив історичних подій на становлення та функціонування музейних закладів, а також засвідчивши глибокі традиції збереження та популяризації культурної спадщини.

3. Оцінка сучасного стану музейної інфраструктури в Україні виявила значну кількість та різноманіття музеїв, однак також окреслила існуючі проблеми, пов'язані з фінансуванням, матеріально-технічною базою, кадровим забезпеченням та рівнем цифровізації, що впливає на їхню доступність та привабливість для туристів.

4. Дослідження чітко окреслило надзвичайно складні умови, в яких опинилися українські музеї в умовах повномасштабного вторгнення. Були виявлені основні проблеми, зокрема: фізичні руйнування та загроза пошкодженням експонатів, необхідність евакуації колекцій, скорочення фінансування, відтік кадрів, значне зменшення кількості відвідувачів та призупинення туристичної діяльності в багатьох регіонах. Це суттєво підірвало туристичний потенціал музейної сфери.

5. Проведений аналіз засвідчив наявність значного туристичного потенціалу у музеїв Волинського регіону, зумовленого їхньою історико-культурною цінністю, різноманітністю тематик та унікальністю деяких колекцій. Однак, було також виявлено необхідність активізації роботи з просування, розвитку інфраструктури навколо музеїв та створення комплексних туристичних продуктів.

6. Були визначені та проаналізовані інноваційні підходи, такі як цифровізація музейного простору (віртуальні тури, онлайн-експозиції), використання сучасних маркетингових інструментів, розвиток інтерактивних програм та освітніх заходів, колаборація з туристичним бізнесом та іншими установами культури. Впровадження цих підходів є критично важливим для підвищення конкурентоспроможності музеїв на туристичному ринку.

7. На основі проведеного аналізу було сформульовано рекомендації, спрямовані на максимальне використання потенціалу музейного туризму для відродження та розвитку Волинського регіону у післявоєнний період. Ці рекомендації включають: пріоритетне відновлення та збереження пошкоджених музейних об'єктів, залучення інвестицій у модернізацію музейної інфраструктури, розробку нових тематичних маршрутів, орієнтованих на широке коло туристів, активне міжнародне співробітництво для популяризації музеїв регіону, а також розвиток державно-приватного партнерства у сфері музейного туризму. Реалізація цих заходів сприятиме не лише зростанню туристичних потоків, але й відіграватиме значну роль у збереженні національної пам'яті та ідентичності.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Museum for Change: як одна організація допомагає вижити 40 музеям під час війни. [URL:https://houseofeurope.org.ua/stories/museum-for-change-howone-organisation-helps-40-museums-survive-in-wartime](https://houseofeurope.org.ua/stories/museum-for-change-howone-organisation-helps-40-museums-survive-in-wartime)
2. Агенція Fama. URL: <https://fama.agency/portfolio/doslidzhennya-turystychnogo-rynku-ta-pryvablyvosti-regioniv/>
3. Антоненко А., Хуткий В. Музеї як туристичний ресурс в умовах пандемії COVID-19: виклики та нові можливості. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. 2021. Т. 4. № 1. С. 54–73.
4. Бабарицька В.К., Короткова А. Я., Малиновська О.Ю. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2007. 464 с.
5. Балабанов Г. В. Музеї як чинник розвитку туризму: європейський досвід та українські реалії. Функціонування та перспективи розвитку туристичної галузі України: монографія / за заг. редакцією М. Ю. Барна. Львів, 2018. С. 338–360.
6. Білокінь С. І. Музей України. Збірка П. Потоцького : Доба, середовище, загибель. НАН України; Інститут історії України; Київське наукове товариство ім. Петра Могили. 2. вид.,повне К., 2002. 251 с.
7. В Україні буде створено експертну групу з захисту, збереження та реставрації культурної спадщини. URL:<https://pragmatika.media/news/v-ukrainibude-stvoreno-ekspertnu-grupu-z-zahistu-zberezhennja-ta-restavracii-kulturnoispadshhini/>
8. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. К.: Літопис, 2005. - 632 с.
9. Володимир місто твоєї історії. URL: <https://volodymyr.travel/informacziya-pro-ticz/>
10. Гаврилюк С. Перспективи музеїв як об'єктів культурного туризму. Наук. вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Істор. науки. 2019. № 7. С. 144–153.

11. Державний історико-архітектурний заповідник “Збараж” [Електронний ресурс]. Сайт “Національний заповідник “Замки Тернопілля”. URL: <https://zamky.te.ua/>
12. Дослідження туристичної привабливості Луцька. Луцьк, 2019. 17 с. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/static/content/files/s/cj/z7mygrrx7uxsn4u2csnmskeirfedfcjs.pdf>
13. Драмтеатр у Маріуполі і не тільки. Які пам’ятки української культури постраждали через вторгнення росії та куди повідомляти про них [Електронний ресурс]. URL: <https://life.nv.ua/ukr/art/kulturni-pam-yatki-yakizruynuvali-rosiyski-okupanti-pid-chas-viyni-v-ukrajini-spisok-z-foto-50226298.html>
14. Жидичин центр. URL: <https://zhydychyn.center/>.
15. Життя митців та мисткинь, спалені музеї і викрадене скіфське золото: втрати української культури через війну. URL: <https://usp-ltd.org/zhyttiamyttsiv-ta-mystkyn-spaleni-muzei-i-vykradene-skifske-zoloto-vtraty-ukrainskoikultury-cherez-vijnu>.
16. Закарпатський обласний художній музей імені Й. Бокшая [Електронний ресурс]. Сайт музею. URL: <https://bokshaymuseum.com.ua>.
17. Закон України “Про музеї та музейну справу” : Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
18. Закон України «Про музеї та музейну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
19. Зафіксовані воєнні злочини [Електронний ресурс]. URL: <https://mkip.notion.site/7be52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=6ea517f19a8944f9a902a50156656eea>.
20. Зруйнована культурна спадщина України. DESTROYED CULTURAL HERITAGE OF UKRAINE [Електронний ресурс]. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>.

21. Кифяк О.В., Руденко М.М. Маркетинг у музейній справі: теоретико-прикладні аспекти. Економічні науки. 2010. Випуск 2 (19). с. 55-73.
22. Ключко Ю. М. Діяльність музеїв у контексті розвитку культурного туризму. IX культурологічні читання пам'яті В. Подкопаєва: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 р. як року культури та відродження музеїв в Україні», Київ, 2–3 черв. 2011 р. Київ, 2011. С. 73–76.
23. Краєзнавчий музей «Бойківщина» Тетяни і Омеляна Антоновичів [Електронний ресурс]. Сайт музею. URL:<https://www.boykomuseum.com>.
24. Кузьмук О. Роль музеїв у культурному та соціально-економічному розвитку країни: зарубіжний досвід. Аналітична записка. URL:<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/rol-muzeiv-ukulturnomu-ta-socialno-ekonomichnomu-rozvitku>.
25. Культура під вогнем: українські музеї після обстрілів росіян [Електронний ресурс]. Укрінформ. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubricato/3486341-kultura-pid-vognem-ukrainski-muzei-pisla-obstriliv-rosian.html>.
26. Луцьк туристичний: можливості та виклики. Луцьк, 2017. 31 с. URL: <https://fama.agency/wp-content/uploads/2020/08/Doslidzhennya-turystychnoyi-pryvablyvosti-Lutsk.pdf>.
27. Любіцева О. О. Музейний туризм: навчальний посібник. К., 2021. 150 с.
28. Любіцева О. О., Шпарага Т. І. Музейний туризм. Київ, 2021. 150 с.
29. Маньковська Р. В. Музейництво в Україні. НАН України; Інститут історії України. К., 2000. 140 с.
30. Мапа культурних втрат [Електронний ресурс]. Український культурний фонд. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>
31. Міжнародна рада музеїв і МКІП підготували Червоний список культурних цінностей під загрозою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricculture/3713961-miznarodna-rada-muzeiv-i-mkip-pidgotuvali-cervonij-spisokkulturalnih-cinnostej-pid-zagrozou.html>.

32. Музей гетьманства [Електронний ресурс]. Сайт музею. URL: <https://www.getman-museum.kiev.ua>.
33. Музейний простір України. URL: <http://prostir.museum/ua/journal>.
34. Надзвичайний Червоний список. URL: <https://icom.museum/wpcontent/uploads/2022/11/Emergency-Red-List-Ukraine-%E2%80%93-English.pdf>.
35. Національний історико-культурний заповідник “Чигирин” [Електронний ресурс]. Сайт музею. URL: <http://chigirinzapovidnyk.org.ua>.
36. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
37. Платформа «Дуже цифрові резиденції». URL: <https://vdr.pixelatedrealities.org>.
38. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Київ : Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
39. Романуха О.М. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: міжнар. конф. Миколаїв: МНУ, 2015. С. 79-83.
40. Романуха О.М. Розвиток музейної справи як фактор активізації міжнародного туризму. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 79–83.
41. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 428 с.
42. Силюк А.М. Роль музеїв у туристично-краєзнавчій інфраструктурі міста Луцька. Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста Луцька : зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 335–339.
43. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>.

44. Тищук І. В., Поліщук Л. М. Аналіз та оцінка основних тенденцій розвитку екскурсійного туризму міста Луцьк. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 54–60.
45. Удар по культурі: 10 музеїв, які постраждали від російської агресії [Електронний ресурс]. URL: <https://rubryka.com/article/ukrainian-museumsdestroyed-war>.
46. Управління туризму та промоції міста. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/departments/upravlinnia-turyzmu-ta-promotsii-mista>
47. Через війну в Україні пошкоджено понад 1,5 тисячі об'єктів культурної інфраструктури. [Електронний ресурс]. Укрінформ. URL: <https://suspilne.media/497503-cerez-vijnu-v-ukraini-poskodzeno-ponad-15-tisaciobektiv-kulturnoi-infrastrukturi-z-nih-majze-tretina-zrujnovani>.
48. Чернега О. М. Трансформація туристичної галузі під час війни в Україні через цифрові технології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2022. № 26(54). С. 43–50.
49. Як театри і музеї волонтерять під час війни. URL:<https://ukrainer.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>
50. Яцечко-Блаженко Т., Рудянин І. Місце інтерактивних технологій в музейній справі ХХІ століття. Волинський музейний вісник: наук. зб. Вип. 7 / Упр. культури Волин. ОДА; Волин. краєзнавч. музей; каф. документознав. і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; упоряд. А Силюк. Луцьк: Волин. краєзнавч. музей, 2015. С. 115–118.

ДОДАТКИ

Додаток А

Випадки завдання шкоди музейним установам України внаслідок
російської агресії у 2022 році

Дата	Місцезнаходження	Назва музею / об'єкта	Характер пошкодження / руйнування	Примітки щодо впливу / колекцій
27 лютого	Іванків, Київська область	Іванківський історико-краєзнавчий музей	Спалений	Музей опинився в зоні активних бойових дій. Втрачено близько 25 робіт Марії Примаченко з колекції близько 200 творів. Значну частину колекції вдалося врятувати.
1 березня	Київ (Лук'янівка)	Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр»	Ракетний удар, пошкодження будівлі та території	Пошкоджено будівлю музею та прилеглий цвинтар. Атака викликала значний міжнародний резонанс та засудження.
6 березня	Чернігів	Будинок-музей та садиба М.М. Коцюбинського	Обстріл, пошкоджено фасад, втрати колекції	Пам'ятка історії. Зруйновано фасад будівлі. Частина музейної колекції зазнала втрат.
7 березня	Василівка, Запорізька область	Історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова»	Розграбований, пошкоджено устаткування і цінності, зруйновано будівлю	Мародери викрали цінності та пошкодили обладнання. Одна з будівель заповідника зруйнована обстрілами.
8 березня	Тростянець	Місцевий музейно-виставковий центр «Тростянецький»	Зруйновано об'єкти, пошкоджено фасади та приміщення	Зруйновано об'єкти на території садиби Л.Є. Кеніга. Пошкоджено фасади та приміщення музею, що є пам'яткою містобудування XIX ст.

9 березня	Охтирка, Сумська область	Історико- краєзнавчий музей	Обстріл, руйнівні ушкодження	Пам'ятка архітектури початку ХХ ст. Зазнала значних руйнувань. У тексті також згадано про значну шкоду Маріупольському краєзнавчому музею та повне руйнування краєзнавчого музею у Бородянці.
11 березня	Чернігів	Будівля, пов'язана з Музеєм українських старожитностей В. Тарновського (тепер бібліотека)	Обстріл, зруйновано	Пам'ятка історії місцевого значення. Будівля, де колись був заснований музей В. Тарновським, зруйнована.
13 березня	Чернігів	Військово- історичний музей (філія Чернігівського історичного музею)	Обстріл, пошкоджено фасад та частину експозиції	Пошкоджено фасад та частину експозиції. Основні фонди музею вціліли.
14 березня	Нові Петрівці, Київська область	Національний музей- заповідник «Битва за Київ у 1943 році»	Обстріл, понівечено	Незважаючи на тематику музею, присвяченого боротьбі з нацизмом, об'єкт був пошкоджений.
21 березня	Маріуполь	Маріупольський художній музей імені А.І. Куїнджі	Знищений авіабомбою	Заснований за часів незалежності України. Втрачено оригінали картин відомих художників (Айвазовського, Глуценка, Яблонської, Дерегуса та ін.). Оригіналів робіт Куїнджі в музеї на той момент не було.